

RYSZARD JADCZAK
UMK w Toruniu

HENRYK ELZENBERG. DZIEDZICTWO IDEI: FILOZOFIA - AKSJOLOGIA - KULTURA (Toru 15-16 maja 1997)

W związku z przypadającymi w tym roku studziesiętymi i trzydziestorocznicami śmierci Henryka Elzenberga (1887-1967), Zakład Etyki Instytutu Filozofii UMK zorganizował w dniach 15-16 maja 1997 r. ogólnopolską konferencję pt. *Henryk Elzenberg. Dziedzictwo idei: filozofia - aksjologia - kultura*.

Główny organizator konferencji, prof. dr hab. Włodzimierz Tyburski, w głosie wprowadzającym przypomniał drogę twórcy Elzenberga oraz główne jego dokonania na polu etyki, estetyki, filozofii religii i literatury, zwłaszcza te, które nadal mogą być inspirujące dla współczesnej humanistyki. Uwypuklił te racje, dla których Toruń i jego środowisko filozoficzne interesuje się Elzenbergiem i jego dorobkiem twórczym.

Uczestnicy konferencji, reprezentujący (poza gospodarzami) ośrodki naukowe Warszawy, Szczecina, Katowic, Wrocławia, Lublina, Gdańska oraz Wilna, podjęli w swych wystąpieniach referatowych poszczególne wątki twórczości Elzenberga, dokonując ich analizy, szukając odniesień do tradycji filozoficznej, w której Elzenberg wyrósł i do której się ustosunkowywał w swych pracach, a także do nieprzemijających wartości jego twórczości, zwłaszcza próby zbudowania systemu etyki perfekcjonistycznej. Aksjologiczny nurt rozważa nad Elzenbergowskimi definicjami wartości, dobra i zła oraz piękna, powinnościami i obowiązkami - był na konferencji wiadomym, ale były to krytyczne analizy osobowości Elzenberga, dociekania biograficzne związane z poszczególnymi okresami jego życia i twórczości, dyskusje nad poetyckimi refleksjami Elzenberga, oraz edytorskimi problemami związanymi z publikowaniem jego prac. Starano się patrzeć na twórczość Elzenberga w kontekście panujących za jego życia tendencji w filozofii, sztuce i literaturze oraz jego pozycji w tych obszarach aktywności.

Oto najważniejsze tezy wystąpieniach referatowych. **Teresa Rzepa** (Szczecin): *Psychologiczny autoportret Henryka Elzenberga*. Autorka, odwołując się głównie do pracy Elzenberga *Kłopot z istnieniem*, podjęła próbę rekonstrukcji autoportretu filozofa z psychologicznego punktu widzenia, oraz ustalenia głównych założeń teorii osobowości, stanowi jej podstawę tego auto-

portretu (medytacja, praca nad sobą, samotność). **Mirosław Tyl** (Katowice): *Aporie Elzenbergowskiej aksjologii - próba przybliżenia*. Referat dotyczył głównie problemu definicji wartości perfekcyjnej oraz kwestii prawomocności wartościowych w ujęciu Elzenberga. Oba zagadnienia skłoniły autora referatu do refleksji nad metodą, jaką stosował Elzenberg w swoich badaniach aksjologicznych, a w tym nad możliwościami i konsekwencjami uprawiania aksjologii jako dyscypliny niezależnej od innych dziedzin filozoficznego poznania.

Waldemar Prusik (Lublin): *Poznanie aksjologiczne Henryka Elzenberga*. Autor skoncentrował swoją uwagę na omówieniu występujących w pismach Elzenberga poglądów na temat wartości (pierwotne i wtórne), epistemiczne rozumienie prawdy i jego implikacje (prawda jako cecha wartościotwórcza), aprioryzm poznania i jego warunki (powinno warunkiem intuicji wartości). **Anna Drabarek** (Lublin): *Intuicyjne poznawanie dobra w rozważaniach Henryka Elzenberga*. Zdaniem autorki, Elzenberg traktuje wartość nie jako cechę, ale jako fakt, jako zgodny z istniejącym stanem rzeczy, a stanem powinnym. Za Elzenbergiem rozróżnia aksjologię formalną i aksjologię merytoryczną, przy czym wedle filozofa ludzie mają przede wszystkim kontakt z aksjologią merytoryczną. Nasze oceny moralne możemy uzasadniać tylko jako prawdopodobne, chociaż zakładamy w poznaniu intuicyjnym dobro jako wartość bezwzględnie.

Wacław Mejbaum (Szczecin): *Wiat według biskupa Berkeley' a. Uwagi na marginesie Elzenberga "L'idéalisme de Berkeley est-il un idéalisme immanent?"*. W referacie przedstawiono Elzenberga krytykę obiegowych interpretacji filozofii Berkeley' a. Zwrócono też uwagę na niewyraźność „ramowej” tezy Berkeley' a w języku epoki i interpretacje myśli Berkeley' a na gruncie filozofii XX wieku (zwłaszcza Husserl, Scheler, Popper). **Jerzy Perzanowski** (Toru): *Filozofia jako „stan wojny”*. Odwołując się do niektórych wypowiedzi Elzenberga dotyczących funkcji filozofii i filozofa, referent podjął problem prawomocności tych wypowiedzi oraz ich konsekwencji, tak dla systemu Elzenberga, jak i dla jego odbioru przez współczesnych i potomnych. Niektóre z tych (wprawdzie aforystycznych) wypowiedzi uznał za niesprawiedliwe i niebezpieczne.

Ryszard Jadczak (Toru): *Z lubelskich listów Henryka Elzenberga*. Autor przedstawił tzw. lubelski okres w życiu i twórczości Elzenberga, który wprawdzie trwał niespełna rok (1945-1946), jednak w tym czasie zdecydowały się jego losy. Na podstawie korespondencji Elzenberga z Tadeuszem Czeowskim i Mieczysławem Wallisem dowiadujemy się m. in. o okolicznościach objęcia przez Elzenberga katedry filozofii zwyczajnej w Uniwersytecie Torunskim. **Marek Rembierz** (Katowice): *Obrazowość a argumentacja - o różniakach i zasadach myśli filozoficznej. Analiza niektórych wytknięć w roz-*

wa *aniach H. Elzenberga*. Referat dotyczył polemiki Elzenberga z koncepcją naukowego sposobu argumentacji i uzasadniania, który promowała m. in. Szkoła Lwowsko-Warszawska, jego obrony praw metafory, obrazowo ci i intuicji. Przedstawił krytycznie analizowane przez Elzenberga koncepcje filozoficzne Leibniza, Russella (w kwestii argumentacji i intuicji), oraz podjął próbę ujęcia poglądów Elzenberga na tle współczesnych dyskusji o argumentacji i obrazowości języka w filozofii. **Lech Witkowski** (Toru): *Henryk Elzenberg wobec scjentyzmu w filozofii polskiej (na motywach dylematu: jak filozofować w Polsce?)*. Autor, posługując się wybranymi wypowiedziami Elzenberga, odniósł się krytycznie do niektórych tez Szkoły Lwowsko-Warszawskiej, przeciwstawiając jej logistycznemu (warszawskiemu) kierunkowi, lwowsko-wileńskimi liniami tej Szkoły. Uznał, że prowadzona przez Elzenberga krytyka dotycząca scjentyzmu i logicyzmu w filozofii zachowuje swoją wartość, a troska o „kulturę logiki” w filozofii w Polsce wymaga sprzeczenia z troską o filozoficzną obecność „logiki kultury”.

Leon Hostyński (Lublin): *Henryka Elzenberga teoria przeobrażeń estetycznych*. Przedmiotem wystąpienia był problem przeobrażenia estetycznego, które obok wartości estetycznej stanowi podstawowe zagadnienie koncepcji estetyki Elzenberga. Kwestię tę przedstawił autor poprzez analizę dwóch głównych zagadnień: przeobrażenia kontemplacyjnego oraz ekspresji i ekspresyjności. Elzenberg wypracował własne, specyficzne ujęcie tych zagadnień (powiązanych m. in. z przeobrażeniami związanymi z przyrodą). **Ryszard Wieniewski** (Toru): *Filozofia wartości H. Elzenberga z perspektywy metaetyki*. W referacie poddano metaetycznej analizie i krytyce rozważania Elzenberga z zakresu filozofii wartości i teorii etyki. W szczególności przedmiotem swej uwagi uczynił autor podstawowe pojęcia aksjologii i etyki, kłopot z ich definiowaniem, sposób uzasadniania wartości i innych zdań etycznych, typologię teorii etycznych i ich uzasadnienie. **Eugeniusz Wasilewski** (Wilno): *Elzenberg o pojęciach dobra i zła*. Omówiono obecne w twórczości Elzenberga pojęcia dobra i zła od strony ich ról, konstytucji i struktury. Zagadnienie to powiązano z zaproponowanymi przez Elzenberga dwoma typami odnoszenia się do świata wartości: meliorystycznym i soterycznym. **Mirosław Strzykowski** (Toru): *„Poezja to wielkość duszy pomnożona przez artyzm słowa”. O poetyckich refleksjach i poetyckich próbach H. Elzenberga*. Autor przypomniał refleksyjne wypowiedzi Elzenberga na temat poezji i krytyki literackiej, a następnie, z pozycji literaturoznawcy, przeprowadził krytykę (od strony formalnej i treściowej) zachowanych w jego spuściźnie rękopiśmienniczej prób poetyckich filozofa.

Marcin Zdrenka (Toru): *Atrakcyjność światopoglądu Henryka Elzenberga. Kontekst powinno ci*. Autor odniósł się do roli powinno ci jako formalnej kategorii systemów etycznych (na podstawie historycznego ujęcia

A. MacIntyre'a), przywołał „wynalazki” stoickie, prawo moralne i obowiązek moralny, oraz odniósł je do systemu etycznego Elzenberga. Uznał, że filozof ten dał interesującą propozycję niwelującą napięcie pomiędzy powinnością a skłonnością, jakie powstało w etykach nowożytnych. **Michał Woroniecki** (Gdańsk): *Dylematy edytora pism Henryka Elzenberga*. Autor, przygotowujący do wydania pisma H. Elzenberga, stanął przed wyborem takiej metody, która z jednej strony wypełniałaby pewne dyspozycje samego Elzenberga, co do publikacji jego prac, jak i charakter tych pism, ich wagi i zainteresowanie nimi potencjalnego czytelnika. **Agnieszka Nogal** (Warszawa): *W tki antropologiczne w myli Elzenberga*. Referat dotyczył problematyki miłości, jako relacji obojga płci, obecnej w pismach Elzenberga z lat 1910-1913. Autorka zauważyła, że Elzenberg rozważa miłość na trzech poziomach: duchowy magnetyzm płci, uwarunkowania psychiczne i zmysłowe. Zachwianie współbrzmienia tych elementów może być przyczyną miłości nieszczerliwej.

Uczestnikami konferencji byli zarówno historycy filozofii, jak i filozofowie kultury, etycy, logicy, literaturoznawcy, edytorzy pism Elzenberga. Metodologiczna odmienność spojrzenia, stosowanych kryteriów przy ocenie prac filozofa, pozwoliła na skonfrontowanie różnic. Mimo rocznicowego charakteru konferencji, treść i forma referatów oraz towarzysząca im dyskusja, nie były pozbawione wad krytyczno-polemicznych. To zrozumiałe, jeżeli zważyć niejednoznaczność odczytywania myśli Elzenberga i określenia wagi jego dokonań i miejsca w filozofii przez badaczy o zróżnicowanym doświadczeniu, dorobku i preferencjach. Był to w istocie dowód na rosnące potrzeby głębszej i wszechstronnejszej oceny nie tylko samego Elzenberga, ale także całej filozofii polskiej.

Uczestnicy konferencji z uznaniem wypowiadali się o zasługach toruńskiego orodka filozoficznego dla kultury i odczytywania pamięci o Henryku Elzenbergu i całej tradycji filozofii lwowskiej i wileńskiej. Konferencja była kolejnym tego przykładem. Referaty na niej wygłoszone zostaną udostępnione w specjalnej publikacji.